

Piotr Józef Janowski^a

orcid.org/0000-0002-2327-996X

Kilka uwag na temat historii ogrodu przy zamku w Janowcu w czasach Firlejów i Lubomirskich

Remarks on the History of the Janowiec Castle Garden in the Time of the Firlej and Lubomirski Families

Słowa kluczowe: zamek w Janowcu, ogród, Santi Gucci, Firlejowie, Lubomirscy

Keywords: Janowiec Castle, garden, Santi Gucci, Firlej family, Lubomirski family

Ogólna charakterystyka stanu badań nad historią zamku i ogrodu w Janowcu

Ruiny zamku w Janowcu już od końca XIX wieku wzbudzały zainteresowanie badaczy, jednak dopiero w latach sześćdziesiątych XX wieku sporządzono dla tego zabytku dokumentację naukowo-historyczną [Słownik 1882 s. 429–430; Chrzanowski 1930; *Katalog Zabytków* 1958, s. 10–14; Kurzątkowska, Kurzątkowski 1961]. Z kolei opracowanie naukowe oraz intensywną konserwację rozpoczęto po przejęciu obiektu przez Skarb Państwa w roku 1975. Charakterystyczną cechą współczesnego piśmiennictwa o zamku jest jego postrzeganie w kategorii trwałej ruiny. Uwaga badaczy skupia się na zagadnieniach szeroko rozumianej ochrony dziedzictwa kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki konserwatorskiej oraz kwestii przystosowania założenia do obecnej funkcji muzealnej i turystycznej [Kurzątkowski, Żurawski 1995; Żurawski 2003, s. 5–33; Gruszecki 2007, s. 13–16; Supryn 2008; Klimek 2013, s. 89–101; Szmygin et al. 2020]¹.

W literaturze przedmiotu brak natomiast informacji o nowożytnym ogrodzie w Janowcu, z wyłączeniem spostrzeżeń Filipa Jaroszyńskiego [2006, s. 37, 60, 70–71] oraz informacji o historycznej kompozycji zieleni parkowej w najnowszej publikacji o zespole zamkowym [Szmygin et al. 2020, s. 48].

General characteristics of the state of research on the history of the castle and garden in Janowiec

The ruins of the castle in Janowiec have inspired interest in researchers since the late nineteenth century, but it was not until the 1960s that academic and historical documentation was prepared for this monument [Słownik 1882 pp. 429–430; Chrzanowski 1930; *Katalog Zabytków* 1958, pp. 10–14; Kurzątkowska, Kurzątkowski 1961]. In turn, academic research and intensive conservation began after the State Treasury took over the site in 1975. The castle's perception as a permanent ruin is a distinctive feature of contemporary literature on the castle. The attention of researchers focuses on the broadly understood protection of cultural heritage, with particular attention to conservation issues and adapting the ensemble to its current use as a museum and tourist attraction [Kurzątkowski, Żurawski 1995; Żurawski 2003, pp. 5–33; Gruszecki 2007, pp. 13–16; Supryn 2008; Klimek 2013, pp. 89–101; Szmygin et al. 2020].¹

However, the literature lacks information about the modern-period garden in Janowiec, excluding the observations of Filip Jaroszyński [2006, pp. 37, 60, 70–71] and information about the historical composition of the park greenery in the most recent publication about the castle complex [Szmygin et al. 2020, p. 48].

^a mgr, Wydział Historii i Dziedzictwa Kulturowego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie

^a *M.Sc., Faculty of History and Cultural Heritage of the Pontifical University of John Paul II in Cracow*

Cytowanie / Citation: Janowski P.J. Remarks on the History of the Janowiec Castle Garden in the Time of the Firlej and Lubomirski Families. *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2023, 74:143–157

Otrzymano / Received: 3.06.2022 • **Zaakceptowano / Accepted:** 11.03.2023

doi: 10.48234/WK74JANOWIEC

Praca dopuszczona do druku po recenzjach

Article accepted for publishing after reviews

Ryc. 1. Widok ruin zamku w Janowcu (zdjęcie współczesne); źródło: <https://www.shutterstock.com/es/image-photo/renaissance-style-architecture-janowiec-castle-poland-1746197975> (dostęp: 30 V 2022)

Fig. 1. View of the ruins of Janowiec Castle (contemporary photo); source: <https://www.shutterstock.com/es/image-photo/renaissance-style-architecture-janowiec-castle-poland-1746197975> (accessed: 30 V 2022)

Dzieje zamku w Janowcu do końca XX wieku

Pod koniec XV wieku Janowiec (zwany wówczas Syrokomlą) oraz folwark we wsi Janowice przejęła rodzina Firlejów [Sochacka 2000, s. 46–48]. Na podstawie źródeł archeologicznych oraz badań architektonicznych ustalono, że pierwotny zamek Mikołaja Firleja wzniesiono w latach około 1508–1526 prawdopodobnie w miejscu wcześniejszych zabudowań obronnych. W pierwszej ćwierci XVI wieku forteca janowiecka z bastcjami, wieżami mieszkalnymi oraz olbrzymim dziedzińcem była na ziemiach polskich rozwiązaniem nowatorskim [Kurzątkowski, Żurawski 1995, s. 5–8, 31; Rolska 2009, s. 178–181]. Niewątpliwie dzięki położeniu na wysokiej skarpie wiślanej zamek posiadał naturalne walory obronne (wzmocnione suchą fosą osłaniającą wjazd od strony wschodniej) oraz stanowił dogodny punkt obserwacji pobliskich szlaków handlowych i przeprawy rzecznej. W latach 1565/70–1585 Santi Gucci dokonał gruntownej rozbudowy zamku dla kasztelana lubelskiego Andrzeja Firleja (ok. 1537–1585), w wyniku której dawna warownia stała się okazałą manierystyczną rezydencją [Fischinger 1969, s. 26–28; Żurawski 2003, s. 6; Rolska 2009, s. 182–190; Hajduk 2016, s. 192–195]. Następnie Janowiec trafił do rodziny Tarłów, którzy w pierwszej połowie XVII wieku kontynuowali rozbudowę zamku. Wówczas ostatecznie ukształtowała się monumentalna elewacja południowa (od strony Wisły) zaakcentowana na krańcach wieżami, a na osi dawną wieżą mieszkalną. Około roku 1654 dobra janowieckie przejął marszałek wiel-

History of Janowiec Castle up to the end of the twentieth century

Towards the end of the fifteenth century, Janowiec (then called Syrokomla) and the grange in the village of Janowice were taken over by the Firlej family [Sochacka 2000, pp. 46–48]. Based on archaeological sources and architectural investigation, it was determined that the original castle of Mikołaj Firlej was erected in the years ca. 1508–1526, probably on the site of earlier defensive structures. In the first quarter of the sixteenth century, the Janowiec fortress, with bastions, residential towers and an enormous courtyard, was a solution seen as innovative in Polish lands [Kurzątkowski, Żurawski 1995, pp. 5–8, 31; Rolska 2009, pp. 178–181]. Undoubtedly, due to its location on a high escarpment overlooking the Vistula River, the castle had natural defensive qualities (reinforced by a dry moat shielding the eastern entrance) and provided a convenient observation point for nearby trade routes and a river crossing. In 1565/70–1585, Santi Gucci carried out a major extension of the castle for Lublin castellan Andrzej Firlej (ca. 1537–1585), as a result of which the former stronghold became a magnificent Mannerist residence [Fischinger 1969, pp. 26–28; Żurawski 2003, p. 6; Rolska 2009, pp. 182–190]. Rolska 2016, pp. 192–195]. Janowiec then went to the Tarło family, who continued to expand the castle in the first half of the seventeenth century. At that time, the monumental southern facade (from the side of the Vistula) was finally formed, accentuated at the ends with towers, and on the axis with a former residential tower. Around 1654, the Janowiec estate

Ryc. 2. Panorama Janowca z poł. XVII w. wg Erika Dalhbergha; źródło: <https://polona.pl/item/urbs-piotricovia-a-s-r-m-sveciae-post-duarum-hora-rum-obsidium-occupata-d-23,MTkwNTEzNjc/0/#info:metadata> (dostęp: 30 V 2022)

Fig. 2. Panorama of Janowiec from the mid-seventeenth century by Erik Dalhbergh; source: <https://polona.pl/item/urbs-piotricovia-a-s-r-m-sveciae-post-duarum-hora-rum-obsidium-occupata-d-23,MTkwNTEzNjc/0/#info:metadata> (accessed: 30 V 2022)

ki koronny Jerzy Sebastian Lubomirski (1616–1667) [Żurawski 2003, s. 6]. Po spaleniu zamku przez Szwedów w roku 1656 zapadła decyzja o jego odbudowie. W kolejnych latach pod patronatem Jerzego Dominika (ok. 1665–1727) w Janowcu prawdopodobnie działał Tylman z Gameren. Po kolejnej przebudowie w zamku na stałe zamieszkał Antoni Benedykt (1718–1761), za którego czasów Janowiec zyskał miano jednej z najwspanialszych rezydencji magnackich w Rzeczypospolitej. W roku 1783 Marcin Lubomirski (1738–1811) sprzedał rodzową posiadłość. Brak gospodarnej ręki oraz zniszczenia w czasie wojen napoleońskich przyspieszyły upadek i niemal całkowitą destrukcję rezydencji. W roku 1931 ruiny zamku nabył inż. Leon Kozłowski (1899–1977). Obecnie w obiekcie mieści się oddział Muzeum Nadwiślańskiego w Kazimierzu Dolnym (ryc. 1) [Kurzątkowski, Żurawski 1995, s. 9–14].

Źródła do historii ogrodu przy zamku w Janowcu oraz hipotezy badawcze

Przegląd źródeł stanowiących podstawę niniejszego opracowania rozpoczyna ordynacja dla miasta Janowca wydana przez Andrzeja Firleja 2 lipca 1580 roku, w której wspomniano, że istniały „ogrody nasze i zamkowe w mieście” [Wyrobisz 1999, s. 47]. Kolejnym materiałem o znacznej wartości poznawczej dla architektury i urbanistyki Janowca jest wykonana przez Erika Dalhbergha w roku 1657 panorama ukazująca rezydencję od strony miasta (ryc. 2). Jednak wybrana przez rysownika perspektywa uniemożliwia odniesienie się do zagospodarowania wschodniego przedpola zamku i jego otoczenia od północy.

Pierwszym źródłowym potwierdzeniem uprawy roślin przeznaczonych do rezydencji w Janowcu jest nieznany dotąd *Regestr drzewek w ogrodzie janowickim* spisany 27 sierpnia 1730 roku², w którym wymieniono szlachetne odmiany roślin oraz narzędzia przechowy-

was taken over by Grand Marshal of the Crown Jerzy Sebastian Lubomirski (1616–1667) [Żurawski 2003, p. 6]. After the castle was burned by the Swedes in 1656, a decision was made to rebuild it. In the following years, under the patronage of Jerzy Dominik (ca. 1665–1727), Janowiec was probably worked on by Tylman van Gameren. After another remodeling, Antoni Benedykt made the castle his permanent residence (1718–1761). During his reign, Janowiec became known as one of the finest magnate residences in the Commonwealth. In 1783, Marcin Lubomirski (1738–1811) sold the family estate. The lack of good stewardship and damage during the Napoleonic wars accelerated the decline and almost complete destruction of the mansion. In 1931, the ruins of the castle were acquired by engineer Leon Kozłowski (1899–1977). At present, the building houses a branch of the Vistula Museum in Kazimierz Dolny (Fig. 1) [Kurzątkowski, Żurawski 1995, pp. 9–14].

Sources concerning the history of the Janowiec Castle garden and research hypotheses

A review of the sources that form the basis of this study begins with an ordinance for the town of Janowiec, issued by Andrzej Firlej on July 2, 1580, which mentions that there were “our gardens and castle gardens in the town” [Wyrobisz 1999, p. 47]. Another piece of significant cognitive value concerning the architecture and urban layout of Janowiec is a panorama made by Erik Dalhbergh in 1657, showing the residence from the side of the town (Fig. 2). However, the perspective chosen by the author makes it impossible to refer to the development of the eastern foreground of the castle and its surroundings to the north.

The first source-based confirmation of the cultivation of plants destined for the Janowiec residence is the hitherto unknown *Regestr drzewek w ogrodzie janowickim*, written down on August 27, 1730,² which lists the noble

wane w położonym około 3 km na południowy zachód od Janowca folwarku we wsi Janowice [ANKr, ZZG, sygn. 550, s. 1–2]. Z końca XVIII wieku pochodzi akwarela Zygmunta Vogla ukazująca zamek w Janowcu od strony Kazimierza Dolnego, jednakże widok ten nie przedstawia większej wartości poznawczej dla podjętego tematu³.

Ważnym źródłem z początku XIX wieku jest tzw. mapa Heldensfelda z zaznaczoną kompozycją zieleni na przedpolu rezydencji od wschodu. Prezentowany katalog najważniejszych źródeł dla historii ogrodu w Janowcu zamykają wspomnienia Klementyny z Tańskich Hoffmanowej z roku 1824, która opisała dawną rezydencję Firlejów i Lubomirskich [z Tańskich Hoffmanowa 1833, s. 23–31].

W artykule przyjęto trzy hipotezy. Pierwsza z nich zakłada, że w janowieckim zamku za czasów Andrzeja Firleja powstał renesansowy ogród, którego projektantem mógł być Santi Gucci. Drugie przypuszczenie odnosi się do istnienia rozległego założenia ogrodowego na wschodnim przedpolu rezydencji, gdy właścicielem Janowca był Jerzy Dominik Lubomirski. Ostatnia hipoteza uzupełnia poprzednią i zakłada, że rośliny uprawiane w folwarku w Janowicach w okresie letnim ustawiano na dziedzińcu zamkowym, a także w wybranych miejscach przyzamkowego ogrodu.

Andrzej Firlej jako właściciel Janowca

Spośród niewielkiej liczby źródeł do historii Janowca w XVI wieku przywołajmy najpierw wspomnianą już ordynację z roku 1580, w której zapisano: „Komornice [...] zamek umierać i w nim stoły, ławy i gmachy chędożyć. Także ogrody nasze i zamkowe w mieście, ilekroć tego będzie potrzeba, pleć i przedziwa nasze trzeć, o strawie naszej za obwieszczeniem i rozkazaniem wójta miejskiego [...] powinne” [Wyrobisz 1999, s. 47]. Zauważmy, że wystawca dokumentu wprowadził rozróżnienie na dwie kategorie ogrodów, co należy uznać za wynik posiadanej przez niego wiedzy na temat ówczesnego stanu faktycznego⁴. Ogrody, które określono jako „nasze” (ozdobne), można by lokalizować w obrębie zamku lub w jego bezpośrednim otoczeniu, w odróżnieniu od ogrodów „zamkowych” (użytkowych), czyli tych, które były własnościowo i funkcjonalnie powiązane z rezydencją, jednak znajdowały się na terenie miasta. Również kolejność wymienionych powinności może przemawiać za taką interpretacją, ponieważ w ogrodach „naszych” komornice miały plewić, zaś z „zamkowych” pozyskiwać przedziwo, co potwierdzałoby użytkowy charakter tych ostatnich. Mimo lapidarności i niejednoznaczności cytowanego zapisu otrzymujemy pierwszą przesłankę, że w czasach Andrzeja Firleja w Janowcu istniały ogrody, najprawdopodobniej dwóch kategorii.

Wobec braku innych materiałów archiwalnych z XVI wieku należy popatrzeć na interesujące nas zagadnienie, uwzględniając także osobę właściciela domniemanego ogrodu oraz jego projektanta. Trzej synowie

varieties of plants and tools kept at the grange in the village of Janowice, located about 3 km southwest of Janowice [ANKr, ZZG, sign. 550, pp. 1–2]. From the end of the eighteenth century comes a watercolor by Zygmunt Vogel that depicts Janowice Castle from the side of Kazimierz Dolny; however, this view does not present much cognitive value concerning the matter at hand.³

The so-called Heldensfeld map, which shows the composition of the greenery in the front yard of the mansion to the east, is an important source from the early nineteenth century. The presented catalog of the most important sources for the history of the garden in Janowice ends with the memoirs of Klementyna Hoffmanowa née Tańska from 1824, who described the former residence of the Firlej and Lubomirski families [z Tańskich Hoffmanowa 1833, pp. 23–31].

Three hypotheses were adopted in this paper. The first assumes that a Renaissance garden was created in Janowice Castle during the times of Andrzej Firlej, the designer of which may have been Santi Gucci. The second supposition refers to the existence of an extensive garden layout in the eastern foreground of the residence when Jerzy Dominik Lubomirski was the owner of Janowice. The last hypothesis complements the previous one and assumes that the plants grown in the Janowice grange were placed in the castle courtyard during the summer, as well as in selected places in the castle's garden.

Andrzej Firlej as the owner of Janowice

Among the small number of sources for the history of Janowice in the sixteenth century, let us first recall the already mentioned ordinance of 1580, in which the following was recorded: “Chambermaids [...] sweep the castle and clean the tables, benches and buildings. Also the gardens, both ours and those near the castle in the town, whenever it is necessary, and weave and work our cloth, and should tend to our food as the town alderman proclaims and directs” [Wyrobisz 1999, p. 47]. It should be noted that the issuer of the document made a distinction between two categories of gardens, which should be considered the result of his knowledge of the facts at the time.⁴ Gardens that were described as “ours” (ornamental) could be located within the castle or in its immediate surroundings, as opposed to “castle” (utilitarian) gardens, i.e., those that were related to the residence in function and ownership, but were located within the town. Also, the order of the duties listed may support this interpretation, since in “our” gardens the chambermaids were supposed to weed, while from the “castle” gardens they were supposed to obtain yarn, which would confirm the utilitarian nature of the latter. Despite the conciseness and ambiguity of the record quoted, we are given the first indication that in the time of Andrzej Firlej there were gardens in Janowice, most likely of two categories.

In the absence of other archival material from the sixteenth century, it is necessary to look at the issue,

województwa ruskiego Piotra Firleja otrzymali staranne wykształcenie. Najstarszy, Jan, przebywał za młodu w Lipsku, Padwie, Wenecji oraz odbył pielgrzymkę do Ziemi Świętej. Jego młodszy brat, Mikołaj, był uczniem Gimnazjum Elbląskiego. Z kolei trzeci syn Piotra, Andrzej (właściciel Janowca), karierę naukową rozpoczął od uniwersytetu w Królewcu (1551), po czym udał się w podróż do Italii. Z pewnością przebywał w Bolonii, skąd powrócił do Polski (1554). Dekadę później do tego samego miasta przybył bratanek Andrzeja, ówczesny starosta kazimierski, syn Jana Firleja – Mikołaj (zm. 1601) [Chachaj 1999, s. 24–27]. W roku 1568 spotkał on w Bolonii adepta medycyny Marcina Foxa, późniejszego rektora Akademii Krakowskiej. Interesujący się naukami przyrodniczymi Firlej odwiedził także sławnego lekarza i przyrodnika, Ulissesa Aldrovandiego, dzięki którego staraniom w roku 1561 na uniwersytecie w Bolonii utworzono pierwszą katedrę filozofii przyrody. Założył on również w mieście ogród botaniczny oraz muzeum osobliwości naturalnych. Odwiedził je w roku 1568 lub na początku następnego Mikołaj Firlej [Ołmi 2009, s. 59–62]. Najprawdopodobniej przy tej okazji otrzymał on od Ulissesa nasiona 17 roślin, które przywiózł nad Wisłę⁵. Dość dodać, że w późniejszych latach obaj wymienieni również utrzymywali stały kontakt [Oszejka, Bela 2013, s. 182–183].

Wykształcenie trzeciego senatorskiego pokolenia Firlejów, osobiste doświadczenia i zainteresowania, w tym podróże do Italii, niewątpliwie wywarły wpływ na ich przedsięwzięcia artystyczne. Z tej perspektywy spójrzmy na zleconą przez Firleja Gucciemu przebudowę zamku w Janowcu, będącą pierwszym architektonicznym dziełem florentczyka.

Rozbudowa zamku w Janowcu przez Santi Guccio

Od początku artysta musiał zmierzyć się z niełatwym wyzwaniem, jakim było uwzględnienie w projekcie dotychczasowego zagospodarowania wzgórze. Od południa, w miejscu wcześniejszych pomieszczeń mieszkalnych, Gucci wzniósł na planie wydłużonego prostokąta jednotraktowy, dwukondygnacyjny pałac, nakryty dachem pogrążonym z wysoką attyką, któremu komunikację zapewniały krużganki. Na piętro prowadziły reprezentacyjne, zabiegowe schody, flankujące z dwóch stron dekoracyjny portal [Kowalczyk 2001, s. 125–127; Rolska 2009, s. 185]. Na wysokości południowej wieży mieszkalnej wzniesiono parawanową ścianę z krużgankiem od wschodu, dzięki czemu od zachodu powstał nowy dziedziniec o narysie zbliżonym do trójkąta. Zwężał się on w kierunku istniejącego już wówczas północnego muru kurtynowego połączonego z zachodnią wieżą z czasów Mikołaja Firleja. Filip Jaroszyński wskazuje, że wówczas jakaś zabudowa mogła znajdować się także od południa, w rejonie obecnego XVII-wiecznego skrzydła. Hipotezę tę potwierdza w pewnym stopniu odkrycie pod fundamentami północnego ganku pałacu Tarłów pozostałości starszego

also taking into account the person of the owner of the alleged garden and its designer. The three sons of the Ruthenian voivode Piotr Firlej received a thorough education. The eldest, Jan, spent his youth in Leipzig, Padua, Venice and made a pilgrimage to the Holy Land. His younger brother, Mikołaj, was a student at the Elbląg Gymnasium. On the other hand, Piotr's third son, Andrzej (the owner of Janowiec), began his academic career with the University of Königsberg (1551), after which he traveled to Italy. He certainly stayed in Bologna, from where he returned to Poland (1554). A decade later, Andrzej's nephew, then starost of Kazimierz and son of Jan Firlej, Mikołaj (d. 1601), arrived in the same city [Chachaj 1999, pp. 24–27]. In 1568, he met Marcin Fox, an adept medical student in Bologna who later became the rector of the Cracow Academy. Interested in natural sciences, Firlej also visited the famous physician and naturalist Ulisse Aldrovandi, thanks to whose efforts the first chair of natural philosophy was established at the University of Bologna in 1561. He also established a botanical garden and a museum of natural curiosities in the city. They were visited in 1568 or early the following year by Mikołaj Firlej [Ołmi 2009, pp. 59–62]. It is most likely that on this occasion he received from Ulisse the seeds of seventeen plants, which he brought to Poland.⁵ Suffice it to say that in later years the two also maintained regular contact [Oszejka, Bela 2013, pp. 182–183].

The education of the third senatorial generation of the Firlej family, their personal experiences and interests, including travel to Italy, had undoubtedly influenced their artistic endeavors. From this perspective, let us look at the remodeling of Janowiec Castle, commissioned by Firlej to Gucci, which was the Florentine's first architectural work.

Extension of the castle in Janowiec by Santi Gucci

From the outset, Santi Gucci faced the considerable challenge of incorporating the hill's existing development into the design. On the south side, on the site of the previous living quarters, Gucci erected on an elongated, rectangular plan a one-bay, two-story palace, covered with a pitched roof with a high attic wall, whose circulation was provided by cloisters. The upper floor was reached by a formal winder staircase that flanked a decorative portal on two sides [Kowalczyk 2001, pp. 125–127; Rolska 2009, pp. 185]. At the height of the southern residential tower, a screen wall was erected with a cloister to the east, resulting in a new courtyard with a triangular-like outline to the west. It narrowed towards the then existing northern curtain wall connected to the western tower from the time of Mikołaj Firlej. Filip Jaroszyński noted that at that time some sort of development may also have been located to the south, in the area of the current seventeenth-century wing. To some extent, this hypothesis is confirmed by the discovery of remnants of an older wall under the

mur. Wspomniany badacz zasugerował również, że właśnie w tej przestrzeni mógł znajdować się „nieduży pałacowy ogród z bezpośrednim zejściem po schodach z apartamentu żeńskiego” [Jaroszyński 2006, s. 60; Rolska 2009, s. 190].

Wzniesiony przez Guccio w Janowcu pałac południowy uchodzi za jedno z najlepszych nawiązań do jednotraktowych i wieloizbowych skrzydeł zamku królewskiego w Krakowie. Niewątpliwie dwór jagielloński miał znaczny wpływ na upowszechnianie się w Polsce sztuki renesansowej (także ogrodowej), szczególnie widoczny w kręgach elity państwa, do której należała rodzina Firlejów. Przypomnijmy zatem kilka podstawowych informacji o ogrodach wawelskich.

Powstanie renesansowych ogrodów na południowo-wschodnim zboczu wzgórza było naturalnym skutkiem gruntownej przebudowy rezydencji za czasów Zygmunta Starego. W przedsięwzięciu tym można dostrzec fuzję młodzieńczych doświadczeń króla wyniesionych z pobytu na węgierskim dworze jego brata Władysława (ogród: króla Macieja Korwina w Budzie, arcybiskupa Jánoša Vitéza w Ostrzyhomiu, zamkowy w Wyszehradzie) z upodobaniem królowej Bony do uprawy roślin. Wawelska kompozycja ogrodowa składała się z dwóch tarasów. Na górnym umieszczono 12 prostokątnych regularnych rabat (drewniane skrzynie wypełnione ziemią uprawną), których układ wyznaczały ceglane ścieżki [Nalepka 2012, s. 39–43]. Poniżej na dolnym (rozleglejszym) tarasie stanął od południa prostokątny murowany budynek, a w północnej (węższej) części drewniana szopa. Zieleń zamkową uzupełniały winnice na zboczach [Zachariasz 2011, s. 370–373; Fabiański 2017, s. 350–364]⁶.

Nie można wykluczyć, że grawitujący w orbitcie dworu jagiellońskiego Firlej postanowił przyozdobić ogrodem swoją nową siedzibę w Janowcu, wzorując się na rozwiązaniach znanych z Wawelu, a wówczas lokalizacja wskazana przez Filipa Jaroszyńskiego byłaby jak najbardziej możliwa.

Ogrody włoskie przy wybranych rezydencjach projektu Santi Guccio

W tym miejscu należy przyjrzeć się wybranym aspektom działalności artystycznej Santi Guccio. W roku 1585 otrzymał on zlecenie od Stefana Batorego na budowę pałacu w podkrakowskim Łobzowie. W wyniku architektonicznego i funkcjonalnego połączenia nowego obiektu ze średniowieczną wieżą mieszkalną powstało tradycyjne założenie dziedziczne w kreacji nowożytnej z dziedzińcem arkadowym pełniącym zasadniczo funkcję dekoracyjną [Fischinger 1969, s. 15–18, 143–144; Krasnowolski, Rączka 2007, s. 87–89]. Równoległe do budowy pałacu założono nowy ogród. Prace nadzorował pochodzący z Italii królewski ogrodnik Lorenzo Bozetta⁷, zapewne w oparciu o ogólny plan („wizerunek”) dostarczony przez Guccio [Grabowski 1836, s. 207–208; Bogdanowski 1990, s. 13; Krasnowolski, Rączka 2007, s. 90]. Nieznany dotąd

foundations of the northern porch of the Tarlo palace. The aforementioned researcher also suggested that it was in this space that there may have been “a small palace garden with a direct staircase descent from the lady suite” [Jaroszyński 2006, p. 60; Rolska 2009, p. 190].

Erected by Gucci in Janowiec, the southern palace is considered one of the best references to the one-bay, multi-room wings of the royal castle in Cracow. Undoubtedly, the Jagiellonian court had a significant influence on the spread of Renaissance art (including garden design) in Poland, particularly evident in the circles of the state’s elite, to which the Firlej family belonged. So let us recall some basic information about the Wawel gardens.

The creation of Renaissance gardens on the southeastern slope of Wawel Hill was the natural result of a major remodeling of the residence during the reign of Sigismund the Old. In this endeavor, one can see the fusion of the king’s youthful experiences from his brother Władysław’s stay at the Hungarian court (the garden of: King Matthias Corvinus in Buda, Archbishop János Vitéz in Ostrzyhom, the castle garden in Visegrad) with Queen Bona’s fondness for growing plants. The composition of the Wawel gardens consisted of two terraces. On the upper terrace there were twelve rectangular regular beds (wooden boxes filled with soil), the layout of which was determined by brick paths [Nalepka 2012, pp. 39–43]. Below, on the lower (wider), terrace, to the south there stood a rectangular brick building, and a wooden shed in the northern (narrower) part. The castle’s greenery was complemented by vineyards on the hillsides [Zachariasz 2011, pp. 370–373; Fabiański 2017, pp. 350–364].⁶

It cannot be ruled out that Firlej, who gravitated in the orbit of the Jagiellonian court, decided to adorn his new residence in Janowiec with a garden, modeling it based on the solutions known from Wawel, in which case the location posited by Filip Jaroszyński would have been possible.

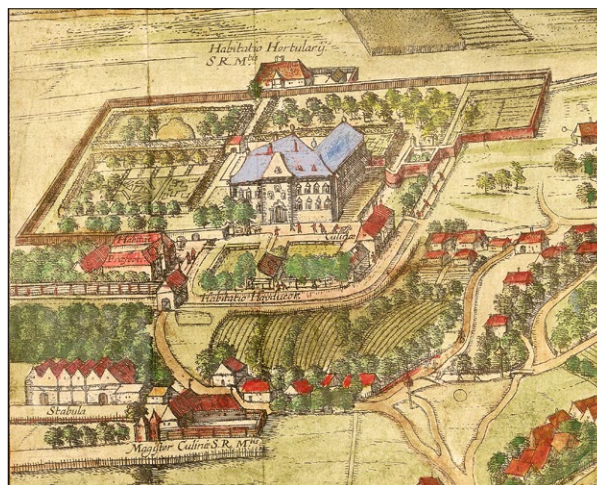
Italian gardens at selected residences designed by Santi Gucci

At this point it is necessary to take a closer look at selected aspects of Santi Gucci’s artistic activity. In 1585, he was commissioned by Stephen Báthory to build a palace in Łobzów, near Cracow. As a result of the architectural and functional combination of the new building with a medieval residential tower, a traditional courtyard layout was created in a modern-period design with an arcade courtyard that was essentially ornamental [Fischinger 1969, pp. 15–18, 143–144; Krasnowolski, Rączka 2007, pp. 87–89]. In parallel with the construction of the palace, a new garden was established. The work was supervised by royal gardener Lorenzo Bozetta, who came from Italy,⁷ and was probably based on a general plan (“image”) provided by Gucci [Grabowski 1836, pp. 207–208; Bogdanowski 1990, p. 13; Krasnowolski, Rączka 2007, p. 90].

list Batorego świadczy o stałym zainteresowaniu króla kompozycją ogrodu i akceptacją przez niego poszczegól­nych etapów prac na podstawie dostarczanych mu szkiców [BOss, rkps 5256, s. 33]. A zatem w omawia­nym okresie sztuka ogrodowa cieszyła się nie mniej­szym zainteresowaniem niż sama architektura⁸.

Szachownicowy ogród włoski w Łobzowie skła­dał się zasadniczo z czterech części, które tworzyły dwie krzyżujące się aleje z fontanną lub altaną w miej­scu przecięcia. Części południowe i zachodnie ogro­du zajmowało dwanaście kwater, tworzących partery, północną zaś formowały boskiety. Ramy zewnętrzne wspomnianych kwater wyznaczały drzewa owocowe i rzędy winorośli. W części południowo-zachodniej znajdował się wielki, podzielony na cztery kwatery parter otoczony bindażami i rzędami drzew. Tam też najprawdopodobniej ulokowano winnicę. W pobli­żu pałacu (zapewne w sąsiedztwie łaźni królewskiej⁹) w trzech kwaterach posadzono zioła i kwiaty, a w pół­nocno-wschodnim narożniku sad owocowy połączone z warzywniakiem¹⁰. Zakładaniu ogrodu towarzyszyły prace melioracyjne, polegające na modernizacji części istniejących urządzeń wodnych oraz poprowadzeniu nowego koryta młynówki. Ogólne rozplanowanie re­zydencji pałacowo-ogrodowej i jej otoczenia w stanie z początku XVII wieku rejestruje panorama Krakowa zamieszczona w dziele *Civitates orbis terrarum* (ryc. 3).

Kolejnym ważnym osiągnięciem architektonicz­nym Guccio był pałac na Mirowie w Książu Wielkim, wzniesiony dla biskupa Piotra Myszkowskiego. Budowa tej prekursorskiej pod względem rozplanowania re­zydencji trwała niemal 10 lat i została ukończona dopiero około roku 1595. Założenie nawiązujące do typu *palazzo in fortezza* (jednak bez funkcji obronnej) opierało się na linii wschód – zachód. W centralnej części, na splantowanej, opasanej murem platformie znajdował się dwupiętrowy pałac na rzucie wydłużonego prostokąta, wzbogacony wydatnymi, centralnie usytuowanymi ryzalitami na krótszej osi oraz aneksami z kłatkami scho­dowymi na dłuższej. Od wschodu z rustykowaną elewa­cją pałacu kontrastowały dwa wolnostojące, symetryczne pawilony o ażurowych, lekkich fasadach, mieszczące kaplicę i bibliotekę. Pomiędzy budynkami znajdował się taras (górný dziedziniec) otoczony murem i zamknięty na osi najprawdopodobniej bramą wjazdową. Poniżej ulokowano zwierzyniec, przez który biegła droga pro­wadząca do głównego traktu, a od zachodu ogród kwa­terowy ograniczony murem oporowym z parą dekoracy­jnych bastionów w narożach. Poniżej, na długiej oraz stosunkowo wąskiej platformie mieścił się ogród taraso­wy, a następnie dwa stawy rozdzielone groblą. Niestety brak precyzyjnych przekazów źródłowych uniemożliwia bliższą rekonstrukcję wyglądu tego założenia ogrodowe­go. Niewątpliwie odmiennie niż w wypadku Łobzowa, projektując od podstaw rezydencję na Mirowie, Gucci dysponował pełną swobodą, dzięki czemu realizacja ta stanowi jedno z jego większych osiągnięć architekto­nicznych [Fischinger 1969, s. 18–24; Krasnowolski 2013, s. 177–178; Hajduk 2016, s. 193–194].

Ryc. 3. Widok rezydencji pałacowo-ogrodowej w Łobzowie, szcze­gół panoramy Krakowa z pocz. XVII w.; źródło: <https://polona.pl/item/cracovia-metropolis-regni-poloniae,Mzk2NTc4OTM/0/#info:metadata> (dostęp: 30 V 2022)

Fig. 3. View of the palace-garden residence in Łobzów, detail of Cracow's skyline from the early seventeenth century; source: <https://polona.pl/item/cracovia-metropolis-regni-poloniae,Mzk2NTc4OTM/0/#info:metadata> (accessed: 30 V 2022)

Báthory's hitherto unknown letter testifies to the king's constant interest in the garden's composition and his approval of the various stages of the work on the basis of sketches provided to him [BOss, MS 5256, p. 33]. Thus, during the period in question, garden design enjoyed no less interest than architecture itself.⁸

The checkerboard Italian garden in Łobzów es­entially consisted of four parts, which formed two intersecting alleys with a fountain or gazebo at the in­tersection. The southern and western parts of the gar­den were occupied by twelve beds, forming parterres, while the northern part was formed by bosquets. The outer frames of the aforementioned beds were marked by fruit trees and rows of vines. In the southwestern part was a large first floor, divided into four quarters, surrounded by tree walks and rows. The vineyard was most likely located there. Near the palace (probably in the vicinity of the royal baths⁹), herbs and flowers were planted in three beds, and in the northeastern corner there was a fruit orchard combined with a veg­etable garden.¹⁰ The establishment of the garden was accompanied by land reclamation work, involving the modernization of some of the existing water facilities and the routing of a new millstream bed. The general layout of the palace and garden residence and its sur­roundings as encountered in the seventeenth century is recorded in the panorama of Cracow included in *Civitates orbis terrarum* (Fig. 3).

Another important architectural achievement of Gucci's was the palace at Mirów in Książ Wielki, built for Bishop Piotr Myszkowski. The construction of this residence, planned in a precursory manner, took nearly ten years and was not completed until around 1595. The layout, which referenced the *palazzo in fortezza* type (but without the defensive function), was aligned with the east–west direction. In the central part,

Ryc. 4. Wizualizacja ogrodu u podnóża zamku w Pińczowie wg Mateusza Staniszewskiego; źródło: <http://www.zamekpińczow.pl/pages/show.php?m=2&u=02> (dostęp: 30 V 2022)

Fig. 4. Visualization of the garden at the foot of Pińczów Castle by Mateusz Staniszewski; source: <http://www.zamekpińczow.pl/pages/show.php?m=2&u=02> (accessed: 30 V 2022)

Ciekawy materiał porównawczy dla zamku jano-wieckiego stanowi także późniejsze dzieło Santiago, a mianowicie rezydencja Myszkowskich w Pińczowie, gdzie około roku 1591 rozpoczęto przebudowę późno-gotyckiego zamku [Miłobędzki 1968, s. 36; Fischinger 1969, s. 24; Stankiewicz 2015, s. 163]. Równocześnie z tymi pracami powstały ogród, stawy, pawilony, a także mur opasujący całe założenie (ryc. 4)¹¹. Głównym punktem rezydencji był posadowiony na kamiennym wzniesieniu właściwy zamek, którego zrąb stanowiły trzy zmodernizowane przez Gucciego budynki zgrupowane wokół niewielkiego, krużgankowego dziedzińca. Od północy znajdował się mocno wydłużony, prostokątny dziedziniec utworzony z parterowych zabudowań. Komunikację z rezydencją zapewniał przesucony nad suchą fosą most. Poniżej górnego zamku znajdowały się zwierzyńiec, trzy sadzawki oraz otoczony niskim parkanem ozdobny ogród, w którego narożach mieściły się różne budynki (w tym zachowany do dzisiaj pięcioboczny pawilon ogrodowy i nieistniejąca łaźnia)¹². Choć rozbudowę zamku oraz zakładanie ogrodu ukończono już po śmierci Gucciego, to jednak nie ma powodów, by wątpić, że to właśnie on był głównym projektantem tych przedsięwzięć.

Krzyżowy układ ogrodu w Pińczowie wyznaczał podział na cztery części, obsadzone zapewne rzędami drzew. Niewykluczone, że parterowe kwatery dzieliły się na mniejsze, o czym pośrednio może świadczyć widoczny na planie miasta Pińczowa z lat siedemdziesiątych XVIII wieku układ kwatery zlokalizowanej w północno-wschodnim narożniku ogrodu. Przez środek (zapewne szerszej) głównej alei na osi północ – południe poprowadzono w korycie sztuczny ciek wodny zasilany ze źródła zlokalizowanego powyżej trzech wspomnianych sadzawek, biegnący dalej między domami w kierunku miasta, aż do ustawionej na

ona levelled, walled platform, there was a two-story palace on an elongated, rectangular plan, enhanced with prominent, centrally located avant-corps along the shorter axis and annexes with staircases along the longer axis. To the east, two free-standing, symmetrical pavilions with openwork, lightweight facades, housing a chapel and a library, contrasted with the palace's rustic facade. Between the buildings was a terrace (an upper courtyard) surrounded by a wall and had its axis terminated by what was possibly an entry gate. Below there was a game preserve, through which there ran a road leading to the main tract, and to the west there was a bed garden enclosed by a retaining wall with a pair of decorative bastions at the corners. Below, on a long and relatively narrow platform there was a terrace garden, followed by two ponds separated by a causeway. Unfortunately, the lack of precise source accounts prevents a more accurate reconstruction of the appearance of this garden layout. Undoubtedly, unlike in the case of Łobzów, when designing the Mirów residence from scratch, Gucci had full freedom, making this project one of his greatest architectural achievements [Fischinger 1969, pp. 18–24; Krasnowolski 2013, pp. 177–178; Hajduk 2016, pp. 193–194].

An interesting comparative material for Janowiec Castle is also provided by Santi Gucci's later work, namely the Myszkowski residence in Pińczów, where the remodeling of a late Gothic castle began around 1591 [Miłobędzki 1968, p. 36; Fischinger 1969, p. 24; Stankiewicz 2015, p. 163]. Simultaneously, a garden, ponds, pavilions and a wall encircling the entire layout were built (Fig. 4).¹¹ The castle proper was the centerpiece of the residence, perched on a stone hill, its core consisted of three buildings modernized by Gucci, grouped around a small, cloistered courtyard. To the north was a significantly elongated rectangular

środku rynku fontanny [Stolot 1970, s. 237; Stankiewicz 2015, s. 169].

Jeszcze z jednego względu zamek i ogród w Pińczowie stanowią istotny punkt odniesienia dla rezydencji w Janowcu. Otóż oba założenia zostały przekształcone przez Guccio ze znacznym uwzględnieniem i wykorzystaniem krajobrazu naturalnego. Kwestii tej poświęcił ostatnio sporo uwagi Aleksander Stankiewicz [2015, s. 165–166, 169], który wskazał, że założenie rezydencyjne i urbanistyczne w Pińczowie zostało podporządkowane krajobrazowi, będącemu równie istotnym elementem estetycznego odbioru siedziby Myszkowskiego co ogrody ozdobne. Kontrastowe zestawienie regularnego ogrodu z dzikim zwierzyńcem miało być wyrazem ówczesnych teorii ogrodnictwa, zgodnie z którymi dążono do ukazania syntezy podzielonego świata składającego się z dwóch części: uporządkowanej i chaotycznej. W istocie rzeczy geometryczny układ kwater prezentujący dworski porządek stanowił wyraźne przeciwieństwo do sąsiadującego z nim zwierzyńca [Stankiewicz 2015, s. 170–171].

Spostrzeżenia na temat ogrodów przy rezydencjach zaprojektowanych przez Guccio pozwalają uznać, że jego prace architektoniczne łączyły się ze znacznym przekształceniem lub budową nowego założenia ogrodowego ściśle powiązanego z głównym obiektem mieszkalnym. W wypadku pałacu Myszkowskich pierwotny projekt musiał obejmować również wkomponowanie nowego budynku w jego naturalne otoczenie, przy równoczesnym dostosowaniu terenu do pożądanej ekspozycji. Z kolei rozbudowa w Łobzowie, zakładająca wykorzystanie wcześniejszych obiektów, obciążona była ograniczeniami wynikającymi z ówczesnego zagospodarowania otoczenia średniowiecznej wieży mieszkalnej. Z podobnymi problemami Guccio zmierzył się później w Pińczowie, jednak mimo tych przeciwności w każdym wypadku udało mu się stworzyć spójne założenie o znacznych walorach użytkowych i estetycznych.

Prawdopodobna lokalizacja i wygląd ogrodu w Janowcu w czasach Firlejów i Lubomirskich

Rodowa siedziba Firlejów o charakterze reprezentacyjnym mieściła się na zamku w położonej niedaleko Lublina Dąbrownicy [Kurzątkowska 1964, s. 29–48; Rolska 2009, s. 159–172]. Z kolei budowa fortecy w Janowcu miała zaspokoić militarne i obronne aspiracje właścicieli, dlatego trudno łączyć powstanie pierwszego ogrodu z osobą Mikołaja Firleja, tym bardziej że ówczesna funkcja obiektu wykluczała większe zagospodarowanie jego przedpola. Być może syn Mikołaja, Piotr (zm. 1553), nadał warowni charakter reprezentacyjno-mieszkalny¹³, jednak dopiero jej przebudowa przez Guccio na trwałe zmieniła zamek w nowożytną rezydencję.

Na podstawie dotychczasowych rozważań można przyjąć, podobnie jak zakładał Filip Jaroszyński [2006, s. 60], że w czasach Andrzeja Firleja jakiś niewielki (maksymalnie pięcioarowy) ogród włoski znajdował się w obrębie północnego dziedzińca. Nie jest to jednak je-

courtyard formed by one-story buildings. Circulation with the residence was provided by a bridge spanning a dry moat. Below the upper castle there were an animal sanctuary, three ponds and an ornamental garden surrounded by a low fence, the corners of which featured various buildings (including the pentagonal garden pavilion, which survives today, and a no longer existing bathhouse).¹² Although the extension of the castle and the establishment of the garden were completed after Guccio's death, there is no reason to doubt that he was the main designer of these projects.

The cruciform layout of the Pińczów garden marked a division into four sections, probably planted with rows of trees. It is possible that the parterre quarters were beds into smaller ones, which may be indirectly evidenced by the layout of the beds located in the northeast corner of the garden, visible on the 1870s plan of the city of Pińczów. Through the middle of the (presumably wider) main alley oriented along the north–south axis, an artificial watercourse fed from a spring located above the three ponds was routed in a channel, running further between houses towards the town, to a fountain set in the middle of the town's market square [Stolot 1970, p. 237; Stankiewicz 2015, p. 169].

There is one more reason why the castle and garden in Pińczów are an important reference point for the residence in Janowiec. It is due to the fact that both layouts were transformed by Guccio with significant consideration and use of the natural landscape. This has recently received considerable attention from Aleksander Stankiewicz [2015, pp. 165–166, 169], who pointed out that the residential and urban layout in Pińczów was subordinated to the landscape, which was as much a part of the aesthetic perception of the Myszkowski residence as the ornamental gardens. The contrasting juxtaposition of a regular garden with a wild animal preserve was meant to be an expression of the theories of period garden design, according to which the aim was to show a synthesis of a divided world consisting of two parts: an orderly and a chaotic one. In essence, the geometric arrangement of beds that presented a courtly order was a clear contrast to the neighboring animal preserve [Stankiewicz 2015, pp. 170–171].

Observations on the gardens at the residences designed by Guccio allow us to conclude that his architectural works entailed a significant transformation or the construction of a new garden layout that was closely linked to the main residential structure. In the case of the Myszkowski palace, the original design also had to include integrating the new building into its natural surroundings, while adapting the site to the desired display. On the other hand, the extension in Łobzów, which assumed the use of earlier structures, was burdened by the constraints of the previous development of the surroundings of a medieval residential tower. Guccio later faced similar problems in Pińczów, but despite these adversities, in each case he succeeded in

Ryc. 5. Zdjęcie lotnicze rezydencji w Janowcu i jej otoczenia, po prawej stronie widoczny rozległy płaskowyż, translokowany dwór z Moniaki z odtworzonym ogrodem oraz niewielki skansen; źródło: <https://polska.geoportal2.pl/map/www/mapa.php?mapa=polska> (dostęp: 30 V 2022)

Fig. 5. Aerial photo of the Janowiec mansion and its surroundings, on the right you can see a vast plateau, a mansion translocated from Moniaki with a reconstructed garden and a small open-air museum; source: <https://polska.geoportal2.pl/map/www/mapa.php?mapa=polska> (accessed: 30 V 2022)

dyna prawdopodobna lokalizacja interesującego nas założenia. Niewątpliwie przekształceniu przez Gucciego niegdysiejszej warowni w okazałą rezydencję towarzyszyło wyeksponowanie reprezentacyjnych części siedziby (wjazd oraz budynek bramny z mostem). Nie mniejsze znaczenie musiało mieć również zagospodarowanie wschodniego, pozbawionego już wówczas funkcji militarnych, przedpoła zamku. Miejsce to do dzisiaj zachowało swoje walory widokowe, dające wgląd w krajobraz Małopolskiego Przełomu Wisły, i niewykluczone, że jest to forma wyprzedzająca w czasie wzniesienie pierwszych zabudowań. Zauważmy, że profil wspomnianego terenu charakteryzuje się zasadniczo stałą wysokością około 174 m n.p.m. Oczywiście taki stan rzeczy można interpretować jako wynik bliżej nieokreślonych prac ziemnych związanych z budową zamku. Niewykluczone jednak, że wspomniana platforma jest pozostałością po renesansowym szachownicowym ogrodzie ozdobno-użytkowym zaprojektowanym przez Gucciego w miejscu o dogodnym ukształtowaniu terenu (ryc. 5). Przypomnijmy, że na tym samym terenie pod koniec XVIII wieku z pewnością istniał rozległy park krajobrazowy. Mógł on być założony na obszarze wykorzystywanym już wcześniej pod uprawę roślin. Utrzymanie funkcji ogrodowej, nadanej przed laty danemu miejscu, szczególnie przy rezydencjach o starszym rodowodzie było nierzadką praktyką, tym bardziej jeśli wyznaczenie nowej lokalizacji ogrodu było niemożliwe ze względu na ukształtowanie terenu lub sytuację własnościową. Odnotujmy, że użytkowa funkcja ogrodu w wypadku zamieszkałej przez Lubomirskich rezydencji w Janowcu miała również wymiar praktyczny.

Warto w tym momencie sięgnąć do *Regestru drzewek w ogrodzie janowickim* z 27 sierpnia 1730 roku, którego treść potwierdza, że najprawdopodobniej jeszcze za czasów Jerzego Dominika dbano o przyzankowy ogród, a w okresie letnim dostarczano z pobliskiego folwarku w Janowicach (zapewne w partiach) do rezydencji w Janowcu egzotyczne rośliny. Uprawiano je

creating a coherent layout of considerable utility and aesthetic value.

Probable location and appearance of the garden in Janowiec during the time of the Firlej and Lubomirski families

The formal Firlej family seat was located in a castle in Dąbrownica, not far from Lublin [Kurzątkowska 1964, pp. 29–48; Rolska 2009, pp. 159–172]. In turn, the construction of the fortress in Janowiec was intended to satisfy the military and defensive aspirations of its owners, so it is difficult to link the creation of the first garden with the person of Mikołaj Firlej, especially since the function of the site at that time precluded greater development of its immediate surroundings. Mikołaj's son Piotr (d. 1553) may have given the fortress a formal and residential character,¹³ but it was not until its remodeling by Gucci that the castle was permanently transformed into a modern-period residence.

Based on previous studies, it can be presumed, as Filip Jaroszyński [2006, p. 60] assumed, that at the time of Andrzej Firlej some sort of small (5 at most) Italian garden was located within the northern courtyard. However, this is not the only likely location of the layout that interests us. Undoubtedly, Gucci's transformation of the former fortress into a grand residence was accompanied by the exposition of the formal sections of the residence (the entrance and the gate building with the bridge). The development of the eastern foreground of the castle, which by then had already left devoid of military functions, must have been of no less importance. The site has retained its visual qualities to this day, providing a glimpse of the landscape of the Lesser Poland Gorge of the Vistula, and it is possible that it predates the erection of the first buildings. It should be noted that the profile of the aforementioned area is characterized by an essentially constant elevation of about 174 m a.s.l. Of course, such a state of

w ceramicznych, szklonych wazach oraz w wytwarzanych na miejscu, drewnianych, malowanych donicach z metalowymi obręczami. Można domniemywać, że wspomniane rośliny ozdabiały zamkowy dziedzieniec oraz ogród lokalizowany przez nas na wschodnim przedpolu. Wśród roślin przodowały cytrusy (łącznie blisko 160 sztuk). Obok cytryn były to głównie drzewka pomarańczy, a ponadto drzewka figowe oraz wawrzyn. Wśród gatunków wymienionych w spisie znalazły się także jaśmin, głożyna cierni Chrystusa, glorioza wspaniała, cyprysy, astry, gruszka hiszpańska oraz jeden „wina francuskiego krzak” [ANKr, ZZG, sygn. 550, s. 1–2]. Wspomniane gatunki poza walorami estetycznymi posiadały również znaczenie użytkowe, mające niewątpliwie znaczenie dla mieszkańców rezydencji. Wreszcie należy dodać, że omawiany rejestr stanowi zapewne tylko jeden z wielu tego typu dokumentów, który akurat szczęśliwie zachował się do naszych czasów, a przez to utrwalaony w nim obraz jest w gruncie rzeczy niepełny. Mimo tego rejestr stanowi cenne źródło odnoszące się do uprawy roślin eksponowanych w siedzibie Lubomirskich w Janowcu.

W omawianym czasie ogrodnikiem zamkowym był niejaki Palencki (Pałęcki), który pobrał z folwarku w Janowicach znaczną liczbę narzędzi¹⁴. Były wśród nich m.in. rozmaite wazy i donice, konewki, łopaty, motyki, świdry, siekiery, nożyce, a nawet oszczep, przeznaczony zapewne do zbioru owoców. Szczególną uwagę zwracają również sznury do mierzenia, liczne szkła wykorzystywane przy uprawie melonów, a przede wszystkim „do lipni obcinania kosa” [ANKr, ZZG, sygn. 550, s. 1–2], co może świadczyć o formowaniu drzewostanu, chociażby w szpalery wysokiej zieleni widoczne jeszcze na tzw. mapie Heldensfelda. Informację tę należałoby zestawzić z późniejszymi wspomnieniami Klementyny z Tańskich Hoffmanowej, która tak opisywała Janowiec:

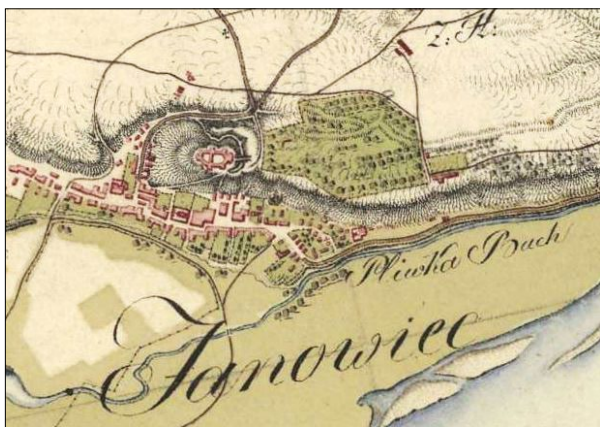
Cały zamek Janowiecki stoi na kamienno wapiennej górze [...]. Ogród na powierzchni góry będący zdaje się że był dosyć piękny, chociaż nie zbyt wielki. Są jeszcze owocowe i dzikie drzewa [...]. Z zamku i z całej góry [...] widok rozległy i zachwycający [...]. Z jednego okna spostrzega się długą perspektywę przez las wyciętą, a na jej końcu ładny pałacyk, równie jak i las Zwierzyńcem zwany. Pałacyk ten wystawił książę Marcin Lubomirski, ostatni tego nazwiska dziedzic Janowca [...]. I ten pałacyk dziś zupełnie opuszczony; w lasku niegdyś na około ogrodzonym, chowano wiele rozmaitego zwierza. Dziś i śladu ogrodzenia niema. Kilka ulic z grabiny sadzonych wśród niego, drzewa owocowe koło domu, świadczą że to miejsce było przed laty zamieszkałe i ulubione [z Tańskich Hoffmanowa 1833, s. 27–31].

Cytowana relacja o ogrodzie przy rezydencji w Janowcu pokrywa się z lokalizacją i rozplanowaniem interesującego nas założenia znanym z tzw. mapy Heldensfelda (ryc. 6). Widoczne są na niej szpalery wysokiej zieleni obrzeżonej opasującej granice założenia oraz układy alejowe. Ponadto na mapie odnaleźć można

affairs can be interpreted as the result of unspecified earthworks associated with the construction of the castle. It is nevertheless possible that the aforementioned platform is a remnant of a Renaissance checkerboard ornamental and utilitarian garden designed by Gucci at a site with convenient terrain (Fig. 5). We must remind ourselves that in the late eighteenth century there was certainly an extensive landscape park in this area. It may have been established in an area already used for plant cultivation. Retaining the garden use given to a site years prior, especially at residences of more distant origins, was not an uncommon practice, all the more so when designating a new site for a garden was impossible due to the terrain or ownership situation. It should be noted that the utilitarian function of the garden in the case of the Lubomirski family residence in Janowiec also had a practical dimension.

Here it is advisable to reference *Regestr drzewek w ogrodzie janowickim*, dated August 27, 1730, which confirms that the castle garden was tended to already during the times of Jerzy Dominik, and during summer, exotic plants would be delivered to the Janowiec residence from the nearby grange in Janowice (probably in batches). They were grown in ceramic, glazed vases and in locally manufactured, wooden, painted pots with metal rims. It can be presumed that the aforementioned plants decorated the castle courtyard and the garden located by us in the eastern foreground. Among the plants, citrus predominated (with nearly 160 specimens in total). In addition to lemons, there were mainly orange trees, as well as fig trees and laurel. Among the species listed in the inventory were also jasmine, Christ's thorn jujube, flame lily, cypresses, asters, the Iberian pear and one "French wine bush" [ANKr, ZZG, sign. 550, pp. 1–2]. The aforementioned species, in addition to their aesthetic value, also possessed utilitarian significance, undoubtedly of importance to the residence's inhabitants. Finally, it should be added that the register in question is probably only one of many documents of this type, which happened to fortunately survive to our time, and thus the picture recorded in it is essentially incomplete. Despite this, the register is a valuable source on the cultivation of plants displayed at the Lubomirski residence in Janowiec.

During the period under discussion, the castle gardener was a man named Palencki (Pałęcki), who took a considerable number of tools from the Janowice grange.¹⁴ Among them were various vases and pots, watering cans, shovels, hoes, augers, axes, shears, and even a javelin, probably intended for harvesting fruit. Also of particular note are the measuring ropes, numerous glass wares used in the cultivation of melons, and above all "a scythe for cutting linden trees," [ANKr, ZZG, sign. 550, pp. 1–2], which may be indicative of stand formation, if only in rows of tall greenery still visible on the so-called Heldensfeld map. This information should be contrasted with the later memoirs of Klementyna Hoffmanowa, née Tańska, who described Janowiec as followed:

Ryc. 6. Historyczna kompozycja zieleni z tzw. mapy Heldensfelda; źródło: <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-west-galicien/?layers=152&bbox=2433019.446767263%2C6677120.168839646%2C2442110.6758189313%2C6680478.620769926> (dostęp: 30 V 2022)

Fig. 6. Historical composition of greenery from the so-called Heldensfeld map; source: <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-west-galicien/?layers=152&bbox=2433019.446767263%2C6677120.168839646%2C2442110.6758189313%2C6680478.620769926> (accessed: 30 V 2022)

(zachowany już wówczas szczątkowo) ogród regularny, a także obszary, w których kompozycja krajobrazowa utrzymana była w duchu angielskim. Wspomniane źródło rejestruje również istnienie osi widokowej wiążącej rezydencję z pałacykiem wystawionym przez Marcina Lubomirskiego na terenie dawnego zwierzyńca [Szmygin et al. 2020, s. 48].

Niewystarczająca liczba źródeł przekreśla możliwość datowania i chociażby hipotetycznego wskazania projektanta ogrodu przy rezydencji w czasach Lubomirskich. Należy raczej domniemywać, że jego przekształcenie postępowało równoległe do zmian w sztuce ogrodowej. Uprawnione jednak wydaje się być domniemanie, że założenie powstało na tym samym miejscu co wcześniejszy ogród firlejowski, którego projektantem mógł być Santi Gucci. Czy jednak istotnie tak było? Należy mieć nadzieję, że w niedalekiej przyszłości obszar północnego dziedzińca, a w szczególności wschodniego przedpola zamku zostanie przebadany przez archeologów [zob. Morysiński 2006; Gromnicki 2007], wyniki ich pracy mogą bowiem przynieść ustalenia odnoszące się do czasu powstania i lokalizacji ogrodu janowieckiego. Podobne stanowisko zajęli również autorzy jednego z najnowszych opracowań poświęconych zespołowi zamkowemu w Janowcu [Szmygin et al. 2020, s. 91].

W świetle zaprezentowanych uwag na temat historii ogrodu janowieckiego należałoby rozważyć wprowadzenie do przestrzeni wschodniego dziedzińca roślin wymienionych w rejestrze z roku 1730, szczególnie cytrusów, tym bardziej że informacje źródłowe pozwalają również na odtworzenie przeznaczonych do uprawy ceramicznych, szkliwionych waz oraz drewnianych, malowanych donic z metalowymi obręczami. W przyszłości donice z roślinami można także eksponować w przestrzeni parkowej. Na koniec warto podkreślić znaczenie informacji odnoszącej się do krzaka wino-

The entire Janowiec Castle stands on a stone and limestone mount [...]. The garden on the mount being seems to have been quite beautiful, although not very large. There are still fruit and wild trees [...]. From the castle and the entire mount, [...] the view is extensive and stunning [...]. From one window one can see a long vista cut through the forest, and at the end of it a small, pleasant palace, as well as a forest called Zwierzyniec. The palace was built by Prince Marcin Lubomirski, the last heir to Janowiec to bear that name [...]. And this palace today stands completely abandoned; whereas in the small forest, that had once been fully fenced, a great variety of animals was kept. Today there is not even a trace of that fence. A number of hornbeam streets were in that forest, fruit trees near the house, testify that this place was inhabited and favored years ago [z Tańskich Hoffmanowa 1833, pp. 27–31].

The quoted account of the garden at the Janowiec residence coincides with the location and layout of the layout under study that is known from the so-called Heldensfeld map (Fig. 6). It shows rows of tall peripheral greenery encircling the borders of the layout, as well as alley patterns. In addition, on the map one can find the (already residually preserved at the time) regular garden, as well as areas where the landscape composition was maintained in an English spirit. The source also records the existence of a visual axis tying the residence to a small palace erected by Marcin Lubomirski on the site of the former game preserve [Szmygin et al. 2020, p. 48].

The paucity of sources precludes the possibility of dating and at least hypothetically identifying the designer of the garden during the period of the Lubomirski family. It should be presumed that its transformation proceeded in parallel with changes in garden design. However, it appears justified to assume that the layout was created on the same site as the earlier Firlej garden, whose designer may have been Santi Gucci. However, was this indeed the case? We should hope that in the near future the area of the northern courtyard and especially the eastern foreground of the castle will be studied by archaeologists [see Morysiński 2006; Gromnicki 2007], as the results of their work may yield findings concerning the period of the construction and the location of the Janowiec garden. A similar position was also taken by the authors of one of the most recent studies devoted to the castle complex in Janowiec [Szmygin et al. 2020, p. 91].

In the light of the commentary presented on the history of the Janowiec garden, it would be appropriate to consider introducing into the space of the eastern courtyard the plants listed in the 1730 register, especially citrus plants, as sources also allow for the restoration of ceramic glazed vases and wooden, metal-rimmed and painted pots used for cultivation. In the future, pots with plants can also be exhibited in the park space. Finally, it is worth highlighting the importance of the information relating to the French vine

rośli francuskiej przekazanego do zamku w Janowcu w roku 1730, szczególnie w kontekście planów odnowienia winnicy przy rezydencji [Jaroszyński 2008, s. 233–238]. Jeśli zamierzenia te przejdą w fazę realizacji, to wówczas trzeba rozważyć, czy owa uprawa ma nawiązywać jedynie do obszernej, tarasowej winnicy inż. Leona Kozłowskiego [Włodarczyk 2008, s. 43], wszak już 200 lat wcześniej w janowieckiej rezydencji odnotowano uprawę winorośli.

bush donated to Janowiec Castle in 1730, especially in the context of plans to restore a vineyard at the residence [Jaroszyński 2008, pp. 233–238]. If these plans proceed to the implementation phase, then it would become necessary to consider whether this cultivation is to refer only to the extensive terraced vineyard of engineer Leon Kozłowski [Włodarczyk 2008, p. 43], as grape cultivation was recorded in the Janowiec residence 200 years prior.

Bibliografia / References

Archiwalia / Archive materials

- (ANKr) Archiwum Narodowe w Krakowie
(ZZG) Zbiór Zygmunta Glogera, sygn. 550: Regestr drzewek w ogrodzie janowickim będących i naczynia p. Palenckiemu ogrodnikowi zamkowemu oddanych 27 aug[usti] 1730.
(BOss) Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu
Rkps 5256: Autografy królów polskich oraz monarchów obcych z lat 1460–1838.
Rkps 180: Kopiarz przywilejów, nadań, donacji i innych akt wystawianych przeważnie przez królów polskich w latach 1516–1588.

Teksty źródłowe / Source texts

- Grabowski Ambroży, *Starożytności historyczne polskie, czyli pisma i pamiętniki do dziejów dawnej Polski, listy królów i znakomitych mężów*, t. 1, Kraków 1840.
Przedziecki Aleksander, *Jagiellonki polskie w XVI w.*, t. IV, Kraków 1868.
Rachunki budowy zamku krakowskiego 1532, „Źródła do Dziejów Wawelu”, t. 17, opr. Marek Ferenc, red. Ryszard Skowron, Kraków 2003.
z Tańskich Hoffmanowa Klementyna, *Opisy różnych okolic Królestwa Polskiego*, t. I, Wrocław 1833.

Opracowania / Secondary sources

- Bogdanowski Janusz, *Królewski ogród na Łobzowie, cz. I: Historia przemian. Okres świetności (XIV–XVII w.)*, „Teki Komisji Urbanistyki i Architektury” 1990, t. 24, s. 15–25.
Chachaj Marian, *Wykształcenie Firlejów w XVI–XVII wieku*, [w:] *I Janowieckie Spotkania Historyczne. Firlejowie*, red. Andrzej Szymanek, Janowiec 1999.
Chrzanowski Władysław, *Przewodnik po Janowcu*, [b.m.w.] 1930.
Fabiański Marcin, *Zamek króla Zygmunta I na Wawelu*, Kraków 2017.
Fischinger Andrzej, *Santi Gucci. Architekt i rzeźbiarz królewski XVI wieku*, Kraków 1969.
Grabowski Ambroży, *Kraków i jego okolice*, wyd. 3, Kraków 1836.
Gromnicki Jan, *Jeszcze o badaniach ogrodów i parków zabytkowych z zastosowaniem metody archeologicznej*,

- „Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation” 2007, nr 22, s. 39–46.
Gruszecki Andrzej, *Zamek w Janowcu w świetle badań*, [w:] *Ruiny żywe*, red. Maria Brykowska, Janowiec 2007.
Hajduk Olga M., *Gucci Santi Romolo*, [w:] *Słownik architektów i budowniczych środowiska warszawskiego XV–XVIII wieku*, red. Paweł Migasiewicz, Hanna Osiecka-Samsonowicz, Jakub Sito, Warszawa 2016.
Jaroszyński Filip, „Winnica zamek Janowiec” – projekt odnowienia uprawy winorośli na skarpie zamkowej, „Notatnik Janowiecki” 2008, nr 15, s. 233–238.
Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, woj. kieleckie, pow. kozienicki, t. III, z. 6, opr. Michalina Kwiczala, Katarzyna Szczepkowska, Jerzy Z. Łoziński, Warszawa 1958.
Klimek Beata, *Zamek w Janowcu nad Wisłą – fazy budowy, przeprowadzone prace i ocena stanu technicznego poszczególnych części zamku*, [w:] *Ochrona i konserwacja ruin zamkowych – wybrane problemy i przykłady*, red. Bogusław Szmygin, Piotr Molski, Warszawa–Lublin 2013.
Kowalczyk Jerzy, *Santi Gucci w służbie Firlejów*, [w:] *III Janowieckie Spotkania Historyczne. Mecenat kulturalny Firlejów. Firlejowie w tradycji lokalnej Lubelszczyzny*, red. Andrzej Szymanek, Janowiec 2001.
Krasnowolski Bogusław, *Leksykon zabytków architektury Małopolski*, Warszawa 2013.
Krasnowolski Bogusław, Rączka Jan W., *Królewska rezydencja w Łobzowie*, [w:] *Pałace i wille podmiejskie Krakowa*, red. Jan M. Małecki, Kraków 2007.
Kurzątkowska Alicja, *Rezydencja Firlejów w Dąbrownicy*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki” 1964, t. 9, s. 29–48.
Kurzątkowski Mieczysław, Żurawski Jerzy, *Zamek w Janowcu nad Wisłą*, Warszawa 1995.
Miłobędzki Adam, *Zamek w Pińczowie za Myszkowskich. U początków nowożytnej rezydencji w Polsce*, [w:] *Sarmatia artistica. Księga pamiątkowa ku czci profesora Władysława Tomkiewicza*, Warszawa 1968.
Morysiński Tadeusz, *Archeologia w procesie rewaloryzacji ogrodów. Trudne początki*, „Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation” 2006, nr 19, s. 30–37.

- Nalepka Dorota, *Renesansowe ogrody królewskie na Wawelu. Palinologiczne badania ogrodów na górnym tarasie*, „Czasopismo Techniczne. Architektura” 2012, R. 109, z. 6-A, s. 39–43.
- Olmi Giuseppe, *Aldrovandi Ulisses*, [w:] *Wielcy przyrodnicy od Arystotelesa do Darwina*, red. Robert Huxley, Warszawa 2009.
- Oszajca Paulina, Bela Zbigniew, *Ulisses Aldrovandi, jego kolekcja przyrodnicza oraz związki z polskimi uczonymi*, (cz. 2), „Opuscula Musealia” 2013, t. 21, s. 169–179.
- Rączka Jan W., *Królewska rezydencja pałacowo-ogrodowa na Łobzowie. Stan badań i zachowane źródła archiwalne (1585–1655), część II*, „Teki Komisji Urbanistyki i Architektury” 1983, t. 17, s. 25–40.
- Rolska Irena, *Firlejowie Leopardzi. Studium nad patronatem i fundacjami artystycznymi w XVI–XVII wieku*, Lublin 2009.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. III, Warszawa 1882.
- Sochacka Anna, *Posiadłości Lewartów w Lubelskim średniowieczu*, [w:] *II Janowieckie Spotkania Historyczne. Gospodarcza i kulturotwórcza rola Firlejów. Firlejowie w tradycji lokalnej*, red. Andrzej Szymanek, Janowiec 2000.
- Stankiewicz Aleksander, *Łażnia i ogród w rezydencji Zygmunta Gonzągi margrabiego Myszkowskiego w Pińczowie*, „Modus. Prace z Historii Sztuki” 2015, t. 15, s. 161–186.
- Stolot Franciszek, *Testament Tomasza Nikla. Przyczynek do dziejów pińczowskich warsztatów budowlanych i kamieniarsko-rzeźbiarskich na przełomie wieków XVI i VII*, „Biuletyn Historii Sztuki” 1970, t. 32, nr 3/4, s. 227–240.
- Supryn Maria, *Archeologia zamku w Janowcu: dzieje budowl w świetle badań archeologicznych z lat 1976–2001*, Kazimierz Dolny 2008.
- Szmygin Bogusław, Siwek Andrzej, Fortuna-Marek Anna, *Zespół zamkowy w Janowcu: ocena wartości i plan zarządzania*, Lublin 2020.
- Włodarczyk Wojciech, *Janowiec i winnice Środkowej Wisły*, „Notatnik Janowiecki” 2008, nr 15, s. 31–53.
- Wyrobisz Andrzej, *Początki miasta Janowca nad Wisłą. Dokumenty z lat 1537, 1566, 1580*, Janowiec 1999.
- Zachariasz Agata, *Projektowanie ogrodów historycznych. Przypadki krakowskie*, „Czasopismo Techniczne Architektura” 2011, R. 108, z. 2-A/1, s. 367–380.
- Żurawski Jerzy, *Zamek w Janowcu nad Wisłą. Budowa – rozbudowa – ruina – konserwacja – rewaloryzacja – zagospodarowanie*, „Ochrona Zabytków” 2003, nr 1/2, s. 5–33.

Dokumentacja / Documentation

- Jaroszyński Filip, „Pałac Andrzeja i Anny Firlejów w Janowcu. Dzieło Santi Gucciego”, praca magisterska na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, wydruk komputerowy w Archiwum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2006.
- Kurzątkowska Alicja, Kurzątkowski Mieczysław, *Dokumentacja naukowo-historyczna ruin zamku Firlejów w Janowcu*, t. I–III, mps w Archiwum Muzeum Nadwiślańskiego w Kazimierzu Dolnym, Warszawa 1961.

¹ W ostatniej z wymienionych pozycji znajduje się obszerna bibliografia odnosząca się do szeroko rozumianych dziejów zamku w Janowcu, do której autor odsyła zainteresowanych. Publikacja jest dostępna on-line: <http://bc.pollub.pl/dlibra/publication/13848/edition/13519/content?ref=desc> (dostęp: 20 V 2022).

² Użyty w dokumencie przymiotnik „janowicki” pozwala uznać, że źródło odnosi się do folwarku w Janowicach koło Janowca. Z pewnością nie chodzi o zamek Bolców w Janowicach Wielkich, ten bowiem od roku 1645 pozostawał w ruinie. Wykluczyć należy także identyfikację z Janowicami w gminie Waśniów czy też z miejscowością o tej samej nazwie w gminie Pleśna, gdzie na miejscu dawnego dworu w XIX w. zbudowano neogotycki pałac otoczony ogrodem w stylu angielskim.

³ Twierdzenie to obejmuje również inne XIX-wieczne widoki zamku oraz jego ruin autorstwa Leonarda Chodźki (1837), Armanda Cassagne’a (po 1857), Konstantego Przykorskiego (1866) oraz Wojciecha Gersona (1888).

⁴ Filip Jaroszyński [2006, s. 37] uznał, że „nie do końca jest pewne, czy zawarte tam [w ordynacji dla Janowca z roku 1580 – przyp. aut.] sformułowanie odnosi się do ewentualnych ogrodów przy zamku”.

⁵ Nasiona od Aldrovandiego zapewne trafiły do Kazimierza Dolnego w czasie, gdy u stryja Mikołaja w pobliskim

Janowcu rozbudowywano zamek. Z pewnością przesyłka z Bolonii miała zasilić jakąś firlejowską uprawę roślin, jednak nie sposób przesądzić, czy tę, którą chcemy widzieć w janowieckim ogrodzie ozdobnym Andrzeja Firleja.

⁶ Królowa dysponowała również ogrodami na wiślanym brzegu przy ujściu rzeki Rudawy, domem z ogrodem w najbliższym sąsiedztwie Wawelu [Rachunki 2003, przyp. 16, 19, 28] oraz korzystała ze swojej rezydencji w Łobzowie, gdzie poza ogrodem znajdował się także zwierzyńiec. Specjalnie wydzielone obszary leśne przeznaczone do utrzymywania zwierzyny łownej znajdowały się też w zaprojektowanych przez Gucciego rezydencjach w Książu Wielkim oraz Janowcu [Rolska 2009, s. 190].

⁷ W liście pisanym z Grodna 14 października 1583 do Hiacynta Młodziejowskiego Stefan Batory wspomina, że przyjął „uczciwego Lorenza Włocha do ogrodu naszego nowo rozmiarzonego w Niepołomicach” [BOss, rkps 180, k. 216v–217].

⁸ Już po śmierci męża Anna Jagiellonka zabiegała o pomoc przebywającego wówczas w Janowcu Gucciego w dokończeniu inwestycji w Łobzowie. Królowej zależało na tym, aby: „z dobrą proporcją [...] pałac z ogrodem, a ogrody z gumnem i przynależnościami dobrze respondowały” [Przeddziecki 1868, s. 304–305]. Architekt wspomnianie zlecenie przyjął [Rączka 1983, s. 29, przyp. 34].

- ⁹ Możliwe, że przy łązi znajdował się niewielki kwaterowy ogród (*giardino segreto*).
- ¹⁰ Były to m.in.: róże, rozmaryn, lawenda, cyprysy, nardy, goździki i fiołki, natomiast wśród drzew owocowych znalazły się: grusze, jabłonie, wiśnie białe i czarne, czereśnie węgierskie, śliwki węgierskie, pigwowce, morele, brzoskwinie, orzechy włoskie i laskowe [Grabowski 1840, s. 66; Bogdanowski 2001, s. 16].
- ¹¹ Przykładem zainteresowania historią wspomnianego założenia jest wizualizacja komputerowa *Pińczowskiego Zespołu Zamkowego na przełomie XVII i XVIII wieku* opracowana w roku 2018 przez Mateusza Staniszewa, dostępna on-line: <http://zamekpinczow.pl/index.php?m=1> (dostęp: 3 III 2022).
- ¹² Jeszcze w XIX w. wspomniano winnice porastające stoki wzgórza zamkowego [z Tańskich Hoffmanowa 1833, s. 244; Miłobędzki 1968, s. 38; Stankiewicz 2015, s. 164].
- ¹³ Piotr Firlej zasłynął również z budowy pozostałych siedzib w Kocku oraz Lewartowie [Rolska 2009, s. 159, 181, 194–199].
- ¹⁴ Należy dodać, że w folwarku janowickim z pewnością istniała figarnia oraz lodownia [ANKr, ZZG, sygn. 550, s. 1–2].

Streszczenie

Zagadnienie istnienia ogrodu przy zamku w Janowcu w czasach Firlejów i Lubomirskich pozostawało dotychczas na marginesie dociekań naukowych, a niniejszy artykuł stanowi przyczynek do dalszych badań nad tym tematem. Analiza źródeł archiwalnych połączona z opisem tła historycznego, a także zagadnień z historii sztuki, szczególnie w zakresie twórczości Santi Guccio, pozwoliła na postawienie hipotezy, że na wschodnim przedpolu zamku w Janowcu w drugiej połowie XVI wieku założono renesansowy ogród ozdobno-użytkowy. Potwierdzono również, że za czasów Lubomirskich w rezydencji janowieckiej uprawiano rośliny egzotyczne eksponowane w okresie letnim zapewne w przestrzeni dziedzińca i ogrodu. Omówiono także dzieje założenia pod koniec XVIII wieku oraz wskazano na możliwość praktycznego wykorzystania części ustaleń autora do wzbogacenia ekspozycji muzealnej zespołu zamkowego w Janowcu – oddziału Muzeum Nadwiślańskiego w Kazimierzu Dolnym.

Abstract

The issue of the existence of a garden at Janowiec Castle in the times of the Firlej and Lubomirski families has so far remained on the margins of academic inquiry, and this paper is a contribution to further research on this topic. An analysis of archival sources combined with a documentation of the historical background, as well as issues from the history of art, especially with regard to the work of Santi Gucci, allowed the formulation of the hypothesis that a Renaissance ornamental garden was established in the eastern foreground of Janowiec Castle in the second half of the sixteenth century. It was also confirmed that during the time of the Lubomirski family, exotic plants were grown in the Janowiec residence, probably displayed in the courtyard and garden space during summer. This paper also discusses the layout's history towards the end of the eighteenth century and indicates the possibility of practical use of some of the author's findings to enrich the museum exhibition of the castle complex in Janowiec—a branch of the Vistula Museum in Kazimierz Dolny.